

rea tehnicilor vizuale presupune atenția față de contextul local al culturii în care ele se aplică, gradul de familiarizare al subiecților cercetării cu tehnologia implicată, precum și modul cum o percep ei. Ca să folosim un exemplu notoriu, cum poți folosi fotografia într-un studiu privind o comunitate berbero-arabă ai cărei membri sunt convinși că aparatul „le fură sufletul”? Unul dintre motivele pentru care autoarea precizează că metodologiile vizuale sunt mai degrabă adecvate ariei culturale europene și nord-americane. Apoi, intervine etica: deși ar fi preferabilă o evoluție „naturală” a subiecților investigațiilor științifice bazate pe metodologii vizuale, demersurile de tip *candid camera* sunt din start excluse.

„Producerea” imaginilor de cercetare prezintă, la rândul ei, probleme specifice. Dubla postură a etnografului, pe care folosirea unor asemenea tehnici o presupune, cea de cercetător și de, să spunem, fotograf, prezintă riscurile ei. Fotografia are clare valențe artistice, ale căror intersecții cu obiectivele unei cercetări științifice au fost prea puțin studiate. Fotografia este un contract, explicit sau implicit, între etnograful-fotograf și subiect (p. 54), dar e și rezultatul întâlnirii dintre intențiile și

selectivitatea cercetătorului, pe de o parte, și „prezentarea de sine”, ca să folosim expresia lui Erving Goffman, a subiectului, toate acestea fiind date ce trebuie luate în considerare în analiza imaginii etnografice.

Ca o concluzie, rezultatul cercetării de etnografie vizuală balansează între imagine și text. Desigur, în final, imaginea va fi transpusă în text, aici nefiind nici pe departe o *terra incognita* pentru sociolog, metodologiile de analiză a documentelor sociale, respectiv de analiză de conținut fiind deja îndelung exersate de cercetători.

Rămâne ca, alături de etnograful care învață virtuțile fotografiei, practicienii fotografiei să înceapă să își înțeleagă produsul ca un document social, fapt care ar aduce un plus de responsabilitate în practicile mediatice.

Bibliografie

- Clifford, J., Marcus, G. (1986). *Writing Culture : The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley : University of California Press.
 Collier, J. (1967). *Visual Anthropology : Photography as Research Method*. Albuquerque : University of New Mexico Press.

Bogdan Hrib

Daniel Mercure

Une société-monde ?

Les dynamiques sociales de la mondialisation, Québec, Les Presses de l'Université Laval ; Bruxelles, Edition De Boeck Université, 2001, 345 p.

În perioada 3-7 iulie 2000, Universitatea Laval din Québec a fost gazda celui de al XVI-lea Congres al Asociației Internaționale a Sociologilor de Limbă Franceză,

AISLF. Sub deviza „*Une société-monde ?*”, cei peste 800 de participanți din 51 de țări au avut ambiția de a examina dinamica actuală a mondializării societăților nu numai din perspectivă sociologică, ci și socioistorică, în acest sens făcând apel la discipline conexe sociologiei: istorie, economie, filosofie și științe juridice.

AISLF a lansat o dublă provocare: aceea de a se interoga asupra unei mondializări deseori considerată ca fiind intelectuală și, în acest caz – dacă nu chiar exclusiv – prezentată din perspectiva unei economii liberale ce nu cunoaște frontiere ;

în fine, cea de-a doua provocare se referă la dinamica muncii într-un context permanent traversat de forțe contradictorii.

În această lucrare regăsim textele prezentate la plenara Congresului de către 24 de cercetători de renume mondial. Structura lucrării este următoarea: primele patru părți prezintă, în această ordine, problematica generală a mondializării, noile dinamici morfologice, principalele schimbări structurale și noile semnificații identitare generate de acest proces; următoarele două părți tratează secvențial efectele generate de către mondializarea economiei și de noile orientări transculturale; în ultima parte a lucrării se examinează două câmpuri empirice – în plină dezvoltare în Canada – referitoare la multiculturalism și la raporturile sociale pe sexe.

Prima parte, intitulată „Une société-monde?”, cuprinde textele lui Daniel Mercure¹ și Guy Rocher², care trasează axele principale ale problematicii mondializării, punând accent pe aspectele politice, economice, culturale și juridice. Sunt evidențiate principalele mize ale acestui fenomen și se insistă pe caracterul plural al mondializării, precum și pe dimensiunile sale ideologice. Din alt punct de vedere, cei doi autori subliniază necesitatea orientării analizelor spre perspectiva istorică, singura care ține cont, în aceeași măsură, de structura socială, de faptele și de logica actorilor sociali și, prin aceasta, relativizează noutatea aparentă a fenomenului studiat. Există, spun sociologii francofoni, un mare avantaj lingvistic pe care îl au asupra colegilor lor anglo-saxoni: în timp ce aceștia din urmă utilizează numai termenul *globalizare*, francezii au devenit mult mai rafinați: „Noi avem avantajul de a putea utiliza cei doi termeni, *mondializare* și *globalizare*, pentru a desemna două realități diferite... Dacă vorbim despre mondializare, atunci evocăm o realitate ce ia naștere prin expansiunea relațiilor și schimburilor

internaționale și transnaționale, consecință a transporturilor și a sistemului de comunicații contemporane. Globalizarea însă face referire la emergența unui «sistem mondial» ca fapt social total ce dă un sens unic propriului conținut” (Rocher, 18). Cum sublinia și Alain Crochet, „termenul *mondial* semnifică numai că fenomenul studiat privește întreaga lume”, în timp ce „termenul *global* face trimitere la un ansamblu de proprietăți [...], un nou spațiu deopotrivă demografic și geografic [...] pentru a cărui măsură se folosește din ce în ce mai bine analiza sistemică” (Crochet, 1996). Prin globalizare facem deci trimitere la acel *système-monde*, un spațiu totalmente de localizat și care este alcătuit din niveluri specifice de activitate economică, politică, socială și culturală (p. 19). O dată stabilită distincția terminologică, Rocher detaliază: „În fața noastră se prezintă trei forme ale mondializării care nu sunt în mod evident independente unele față de celelalte, dar care nu trebuie confundate: mondializarea economică, cea politică și mondializarea culturală... și am mai putea adăuga una [...] mondializarea juridică” (p. 20). Toate sunt extrem de complexe și au rădăcini istorice de milenii. Deși sunt fațetele aceluiași fenomen, ale „unei aceeași mondializări, ale unui vast sistem-lume”, este vorba despre trei procese diferite, cu raționalități și cu logici specifice și care sunt interrelaționate³. Iată de ce, susțin sociologii francezi, trebuie să vorbim despre mondializare ca despre un fenomen plural.

Sub titlul „Quelle mondialisation?” („Care mondializare?”) partea a doua a lucrării face referire la ceea ce Mercure denumește „drama actualului proces de mondializare” (p. 2). Immanuel Wallerstein⁴, Boaventura de Sousa Santos, Robert W. Cox⁵ și François Ascher⁶ reperează și analizează – deseori din perspectivă istorică – marile mize sociale și economice ale mondializării, precum: marile transformări

ale „economiei globale”, globalizarea contrahegemonică și redefinirea rolului statului. Sunt identificați principalii actori sociali care animă aceste schimbări. O atenție sporită este acordată restructurării și recompartimentării noilor spații sociale, atât în ceea ce privește spațiile locale, naționale și internaționale, cât și cele private și publice. Interesant este punctul de vedere exprimat de către Wallerstein și, de aceea, voi zăbovi asupra lui : „Economia mondială capitalistă este la apogeul realizărilor și, în consecință, ea intră în criză structurală. În jurul nostru, sistemul mondial se descompune” (p. 35)... „Adevărata întrebare este următoarea : ce se va petrece în decursul acestei crize, al acestei tranziții între actualul sistem mondial și alt sistem istoric? Din punct de vedere analitic, întrebarea este aceea a relației între ciclurile Kondratiev⁷ și criza sistemică. Din punct de vedere politic, este vorba despre a determina ce tip de acțiune socială este posibilă și de dorit în decursul unei astfel de tranziții.” (p. 42)

De mult timp, Schumpeter ne-a obișnuit cu ideea că prăbușirea capitalismului nu va veni din cauza eșecurilor sale, ci a succeseilor. Wallerstein urmează linia schumpeteriană : „Am vrut să indic aici modul în care succesul capitalismului – cu alte cuvinte, modurile care preîntâmpină recesiunea acumulării de capital – impune, pe termen lung, limite structurale acumulării, ce îi garantează perenitatea” (p. 43)⁸.

Intrarea economiei mondiale într-o nouă perioadă de expansiune urmează să exacerbeze condițiile care au condus la criza sa terminală. În termeni tehnici, fluctuațiile vor deveni din ce în ce mai marcate, din ce în ce mai haotice și orientarea traiectoriei tot mai puțin certă, în timp ce ruta va prezenta viraje din ce în ce mai frecvente. În același timp, ne putem aștepta la o regresie a securității colective și individuale, regresie dramatică în măsura în care structurile statului își vor pierde legitimitatea.

Corolar, acest regres va conduce la escaladarea violenței pe glob. Din punct de vedere politic, va urma o mare confuzie, în ciuda faptului că analizele politice obișnuite pe care le-am produs pentru a înțelege sistemul mondial ne par mai pertinente. Această impresie va fi parțial falsă, pentru că analizele vor avea aplicabilitate asupra proceselor în curs de dispariție, dar nu și asupra realităților tranziției. Acțiunea politică nu va avea mare priză în realitate⁹. Putem vedea această lungă tranziție ca pe o imensă luptă politică între două vaste tabere : aceia care vor să-și păstreze privilegiile atașate la actualul sistem inegalitar – fie ele și modificate într-un mod radical – și tabăra celor ce vor să ia naștere un nou sistem istoric care va fi, în mod substanțial, mai democrat și egalitar. „Totuși, nu trebuie să ne imaginăm că partizanii primei tabere urmează să se prezinte sub aspectul pe care eu li-l pregătesc. Ei se vor afirma ca modernizatori, ca noi democrați, ca apărători ai libertății, ca progresiști. Pot să se pretindă chiar revoluționari¹⁰. Nu retorica este cea care contează, ci substanța propozițiilor... Ieșirea din luptă va depinde, pe de o parte, de capacitatea de mobilizare a fiecărei tabere, dar, pe de altă parte, va depinde de cine va produce cea mai bună analiză a evenimentelor la care toți trebuie să facem față... Ieșirea este în mod intrinsec nesigură și deci deschisă intervenției și creativității umane.” (p. 44)

Astăzi, pentru majoritatea autorilor nu există decât o singură globalizare, cea capitalistă neoliberală. Greșit, afirmă Boaventura de Sousa Santos¹¹, pentru care lărgirea formelor extreme de excludere socială este o consecință foarte probabilă a formelor dominante sau hegemonice ale globalizării ce are loc astăzi. Și iată cum își argumentează poziția, punând față în față globalizarea hegemonică și cea contrahegemonică. Citându-l pe Jerry Mander (1986), globalizarea economică posedă o

logică inflexibilă distructivă. Astăzi, mare parte a populației mondiale conservă economii relativ tradiționale. Un procentaj semnificativ al săracilor din aceste țări își are originea în politica economiei neolibérale. În fața acestei constatări, rezistența cea mai eficace în fața globalizării se găsește în promovarea economiilor locale și comunitare, a economiilor pe scară mică, diversificate, autosuficiente, reatașate forțelor exterioare, dar nesupuse acestora. Într-o economie și o cultură din ce în ce mai deteriorate, răspunsul la acest rău nu poate decât să treacă prin reteritorializarea, redescoperirea sensului locului și al comunității, ceea ce implică redescoperirea sau reinventarea unor activități productive înrudite. Această poziție s-a tradus prin concepția, promovarea și punerea în practică a numeroase inițiative locale din lumea întreagă. În consecință, de Sousa Santos definește localizarea ca fiind „ansamblul inițiativelor care au ca scop să creeze sau să păstreze spații de sociabilitate la o scară mică, comunitare, liniștitoare, pe baza relațiilor față în față, orientate spre autosuficiență și organizate printr-o logică cooperativă și participativă” (p. 48). Propunerile de localizare înțeleg inițiative proprii cu mici exploatari agricole familiale, cu mic comerț local, cu sisteme de schimb local bazate pe monede locale și cu forme participative de autoguvernare locală. Un număr însemnat dintre aceste inițiative se bazează mai mult pe idee și mai puțin pe cultură, iar comunitatea și economia sunt încorporate și înrădăcinate în locuri geografice concrete care cer o observare și o protecție constante. Este ceea ce de Sousa Santos denuște *bioregionalism*¹². Inițiativele nu implică, în mod necesar, un rol izolaționist. Ele ar comporta, mai degrabă, măsuri de protecție contra atacurilor prădalnice ale globalizării neoliberale. Este ceea ce de Sousa Santos numește *noul protecționism*¹³: pe de o parte, maximizarea comerțului local în interiorul

economiei locale, diversificate și autosuficiente și, pe de altă parte, minimizarea comerțului pe scară mare. Paradigma localizării nu implică, în mod necesar, refuzul rezistențelor globale sau translocale, ci, mai degrabă, pune accentul pe promovarea sociabilităților locale. Este necesar „să se stabilească o distincție între strategiile care urmăresc să țină în frâu expansiunea necontrolată a globalizării și strategiile capabile să promoveze soluții reale pentru populații reale. Primele trebuie să fie duse la bun sfârșit prin inițiative translocale, în special prin tratate multilaterale care ar permite statelor naționale să-și protejeze populația și împrejurimile de excesele comerțului liber. Ca revanșă, al doilea tip de strategii, fără îndoială cele mai importante, nu pot fi duse la bun sfârșit decât prin intermediul multiplelor inițiative locale și pe o scară mică, inițiative la fel de diversificate cum sunt cultura, contextele și împrejurimile în care ele se înscriu” (p. 49). În opinia lui de Sousa Santos, forma cea mai eficace a globalizării nu este localizarea, ci o globalizare alternativă pe care o denuște *globalisation contre-hégémonique* (globalizare contra-hegemonică). Referitor la obiectivele analitice urmărite, de Sousa Santos preferă o definiție a globalizării care să fie îndreptată spre dimensiunile sociale, politice și culturale: „Iau ca punct de plecare presupunerea că ceea ce considerăm noi globalizare este un ansamblu de relații sociale; globalizarea se transformă așa cum se transformă ansamblurile de relații sociale. Strict vorbind, nu există o unitate unică pe care să o numim globalizare: există mai degrabă globalizări și n-ar trebui să utilizăm acest termen decât la plural. Pe de altă parte, dacă ele sunt fascicule de relații sociale, globalizările tind să provoace conflicte și, prin urmare, să ia naștere învingători și învinși. Cea mai mare parte a timpului, discursul asupra globalizării cuprinde istoria învingătorilor povestită de

către învingători. În fapt, victoria este, aparent, atât de absolută, încât învinșii sfârșesc prin a dispărea pur și simplu din istorie” (p. 49). De-abia în acest punct, de Sousa Santos definește globalizarea ca fiind procesul prin care o condiție sau o entitate locală dată reușește să-și extindă influența pe glob, aceasta făcând să câștige capacitatea de a desemna pe plan local o condiție sau o entitate socială rivală. De la această definiție pleacă implicațiile: „Ceea ce noi numim globalizare este reușita unui localism dat”. Altfel spus, nu există o condiție globală pentru care să nu se poată găsi o rădăcină locală, o inserție culturală particulară. O a doua implicație: globalizarea este legată de localizare: „Noi trăim tot atât într-o lume de localizare, cât și într-o lume de globalizare. Rezultă din aceasta că, din punct de vedere analitic, este corect să definim situația prezentă și temele noastre de cercetare în termeni de localizare mai degrabă decât de globalizare”¹⁴. Una dintre transformările cel mai frecvent asociate globalizării este compresia spațiu-timp, a cunoașterii procesului social prin care fenomenele se accelerează și se răspândesc pe glob. În ciuda caracterului său monolitic, acest proces combină situații și condiții foarte diferite și, din acest motiv, nu poate fi analizat separat de relațiile de putere care țin cont de diferitele forme de mobilitate temporală și spațială. Pe de o parte, clasa capitalistă transnațională este responsabilă, de fapt, de comprimarea spațiu-timp și posedă capacitatea de a o utiliza în favoarea sa. Pe de altă parte, clasele și grupurile subordonate, precum muncitorii emigranți sau refugiați, se deplasează și ei fizic, dar fără nici un control asupra comprimării spațio-temporale. Pe lângă directorii de întreprinderi, emigranți și refugiați, turiștii reprezintă un al treilea mod de producere a comprimării spațiu-timp. Sunt, de asemenea, cei care contribuie la globalizare, dar care rămân prizonieri în spațiul

și timpul lor locale. Astfel, prin cultura de coca, țărani din Bolivia, Peru și Columbia contribuie decisiv la o cultură mondială a drogului, deși ei înșiși rămân permanent localizați. Pentru a îngloba aceste asimetrii, termenul *globalizare* trebuie să fie mereu întrebuițat la plural și, ținând cont de această diversitate, de Sousa Santos distinge patru moduri de producție de globalizare care conduc spre forme distincte de globalizare (pp. 51-54).

- Prima formă de globalizare este denumită *localisme globalisé* (localism globalizat): e procesul prin care un fenomen local dat reușește să se globalizeze (fie că este vorba despre globalizarea fast-food-ului sau a adopțiilor la scară internațională).

- A doua formă de globalizare este *globalisme localisé* (globalism localizat): ea constă în impactul particular al practicilor și ordinelor transnaționale asupra condițiilor locale, care sunt, astfel, destructurate și restructurate de o manieră capabilă să satisfacă aceste imperative. Globalismele localizate includ: enclavele din zonele libere, *dumping*-ul ecologic, despadurirea și jaful masiv al resurselor naturale pentru a plăti datoriile externe, etnicizarea forței de muncă etc. În opinia lui de Sousa Santos, divizarea internațională a globalizării urmează patternul următor: țările centrale se specializează în localisme globalizate, în timp ce alegerea globalismelor localizate este impusă țărilor periferice. Sistemul mondial este așadar o țesătură de globalisme localizate și localisme globalizate.

- A treia formă de globalizare este denumită de către de Sousa Santos *cosmopolitisme*: el se manifestă în luptele dintre regiunile, clasele sau grupurile sociale subjugate și aliații lor organizați din punct de vedere transnațional, pentru apărarea intereselor recunoscute ca fiind comune și utilizând, pentru obținerea unui profit, capa-

citățile de interacțiune transnaționale create de către sistemul mondial. Activitățile cosmopolite includ, printre altele, organizațiile de apărare a drepturilor omului, rețelele mondiale de mișcări ale femeilor, mișcări ecologice, rețele de dezvoltare alternativă, mișcările literare, artistice și culturale situate „în marja sistemului mondial”, luptele transnaționale ale organizațiilor muncitorești pentru o „muncă decentă” etc.

– Ultima formă de globalizare este denumită de către de Sousa Santos *le patrimoine commun de l'humanité* (patrimoniul comun al umanității): el înglobează probleme care, prin natura lor, sunt la fel de globale ca și globul însuși (protecția stratului de ozon, a oceanelor, a Amazoniei, a Antarcticii sau a biodiversității). Toate aceste probleme sunt în relație cu resursele care, prin natura lor, trebuie să fie administrate de către comunitatea internațională, pentru binele generațiilor prezente și viitoare.

Concluzia lui de Sousa Santos este următoarea: localismul globalizat și globalismul localizat sunt globalizări hegemonice¹⁵; cosmopolitismul și patrimoniul comun al umanității sunt globalizări contra-hegemonice¹⁶. Aceste forme de globalizare pot lăsa locul unei mari diversități de relații cu statul, plecând de la absența relațiilor și până la complementaritate sau la confruntare. Globalul se produce local. În consecință, „este necesar să se dezvolte o teorie a traducerii care ar permite crearea unei înțelegeri reciproce a diferitelor lupte locale, [...] cu scopul de a promova interesele alianțelor translocale” (p. 53).

Intitulată „Quelle reconfigurations?”, a treia parte a lucrării coordonate de Daniel Mercure examinează diferite aspecte ale dinamicii sociale în contextul actual al accelerării mondializării. François Dubet, Jean de Munck, Denys Delâge și Tanella Boni¹⁷ se angajează în delimitarea raporturilor de autoritate, de excludere socială și culturală ce decurg din dinamica socie-

tăților, cu scopul de a accentua, pe de o parte, formele inovatoare de diferențieri și inegalități sociale și, pe de altă parte, pentru a analiza configurațiile născute din legăturile noastre de alteritate și din modalitățile noastre de individualizare și identificare. Acest ultim aspect îi determină pe unii autori să repereze formele culturale constituite ca modele inedite de încrucișare culturală.

Tema „Quelle semnifications?” reunește articole ce fac referire la dinamicele simbolice care participă la raporturile sociale globale. Giovanni Busino, Danièle Hervieu-Léger și Edgar Morin¹⁸ analizează atât noile forme de raționalizare a globalizării, cât și efectele sale asupra referirilor noastre tradiționale. Vecinătatea dintre valori se exprimă la fel de bine nu numai în mișcările sociale și în noile practici religioase, ci și în raporturile sociale complexe din viața cotidiană. Vom rezuma în câteva rânduri punctul de vedere expus de Giovanni Busino, care se întrebă și întreabă ce semnificații trebuie să atribuim proceselor de raționalizare a mondializării. În opinia sa, divorțul dintre sisteme și actori a făcut ca analizele sociologice despre mondializare/globalizare să producă, până acum, cunoștințe fragmentate (p. 168). În 1966, W.E. Moore a încercat să schițeze contururile unei sociologii a mondializării/globalizării. I-au urmat J.V. Galtung în 1980, N. Luhmann în 1982 și A. Giddens în 1991. Aceia însă cărora le datorăm studiile cele mai metodice despre mondializare ca sistem fără actori sunt Immanuel Wallerstein (1979, 1984, 1976, 1990, 1991, 1998) – ale cărui prime cercetări se duc până în anul 1979 – și Roland Robertson (cercetările sale au fost reunite într-un volum în 1992). Wallerstein demonstrează că, începând cu secolul al XV-lea, s-a stabilit un capitalism devenit, începând cu secolul al XVI-lea, o *economie-lume*. Cicluri lungi, alternând expansiunea cu stagnarea, recesiunea cu reluarea,

au construit, de-a lungul a cinci secole, unitatea sistemică a economiei-lume. Caracteristicile fundamentale ale acestui sistem sunt globalitatea și tendința de autoconservare și echilibru. Sistemul economiei-lume capitaliste nu-și schimbă substanța, în ciuda transformării pozițiilor relative ale centrelor și periferiilor. Mișcările antisemitism sunt produsul sistemului-lume însuși, deci ele nu pot să-i modifice nici natura și nici rolurile. Dezechilibrele produse rămân funcționale, ele participă la menținerea ordinii sistemice. Bineînțeles că sistemul nu este scutit de contradicții: din cauza scăderii demografice și a îmbătrânirii populațiilor lor, țările bogate au nevoie de muncitori africani și asiatici, dar nu vor să le recunoască acestora adevăratele drepturi de stabilire. Atunci când multiplicarea fluxurilor și a schimburilor economice, la scară planetară, sunt fără limite, atunci când în viața socială constrângerile economice internaționale sunt determinante, în viața națională statul controlează întotdeauna centrul și periferia, el este o creație a sistemului fără de care nici geneza, nici reproducerea acestuia din urmă nu ar fi efective. Teoria sistemului-lume reprezintă foarte bine anumite caractere structurale ale mondializării. În același timp însă derivând din schimbul inegal generat prin dominația centrului asupra periferiei, ca unitate sistemică a lumii, această teorie lasă descoperite probleme legate de putere, cucerire, colonizare, diviziunea muncii; este teoria care neagă existența unei dimensiuni politice internaționale anterioare dinamicilor capitalismului (pp. 170-171).

La polul opus teoriei wallersteiniene se situează analiza culturalistă a globalizării propusă de către Robertson. Procesele în curs, spune Robertson, sunt pe cale de a micșora lumea, de a face din Umanitate o societate unică. O cultură autonomă, înglobând dinamicile politice și socioeconomice, este pe cale de apariție. Această cultură

transcende unitatea societate-stat și se situează dincolo de societatea-națiune; ea produce procese de integrare (culturală, normativă, comunicativă și funcțională) și de dezintegrare (coduri, memorii, semnale, limbaje și practici sociale); ea pune în valoare diversitățile, varietățile și bogățiile specifice. În același timp, ea suscită rezistența la ordine și constrângeri. Multiplicarea curentelor culturale dă naștere la tensiuni, dar ea favorizează și elaborarea culturilor transnaționale, deterritorializate, deschise schimburilor imateriale și contactelor interpersonale. Există puncte de întâlnire și ciocniri între diferite culturi, dar ele își găsesc locul în interiorul unui context global, complex, dezordonat, el însuși în formare, în proces de construcție. Această abordare pune în evidență dinamica și autonomia factorilor culturali, interdependența tuturor societăților și insistă asupra faptului că imaginile, reprezentările lumii sunt construite și propagate astăzi într-un context global. Globalizarea este conștiința de a fi „un loc”, ce nu e nici o comunitate, nici o societate, un loc în care culturile, societățile, indivizii își adaptează existența specifică la ordinea și la dezordinea unei lumi noi în formare. Componentele principale ale acestei construcții teoretice sunt: Umanitatea, Cetățenia, Drepturile omului și Dreptul de ingerință (pp. 171-172).

În opinia lui Busino, teoria sistemului-lume și analiza culturalistă a globalizării „par funciar antagoniste, deoarece prima privilegiază factorii economici, iar a doua aspectele culturale și formele de participare la unitatea speciei umane” (p. 172). Concluzia e una singură: în analiza economiei-lume e necesară includerea dinamicilor culturale ce produc dezvoltarea conștiinței globalizării și „imaginile lumii” pe care o reprezintă. Busino atenționează însă că sociologia globalizării și a „imaginilor lumii” neglijează faptul că, înainte de toate, cosmopolitismul, turismul internațional,

cultura deterritorializată, consumismul, frica de nuclear, preocupările ecologice și drepturile omului sunt fenomene occidentale. În consecință, globalizarea ca o conștiință a unei unități, a unei ordini mondiale și a unei armonii generale rămâne, în contextul relațiilor actuale ale puterilor între diferite societăți și culturi, o ipoteză de recalculat.

A cincea parte a lucrării, coordonată de Daniel Mercure și intitulată „La mondialisation et le travail”, își propune să evidențieze transformările economiei, ale întreprinderilor și ale muncii, în contextul globalizării. Contribuțiile lui Michael Smith și Juan Castaingts-Teillery¹⁹ sunt remarcabile: prima examinează efectele globalizării muncii în țările bogate și prezintă cele mai importante critici; cea de-a doua tratează același fenomen din perspectiva schimbului asimetric ce caracterizează țările în curs de dezvoltare. În ceea ce îi privește pe Michel Hansenne, Gregor Murray și Renaud Sainsaulieu²⁰, aceștia abordează tema muncii în contextul globalizării, într-o manieră transversală urmărind două axe: primii doi autori analizează mutațiile suferite de instituțiile cu rol în reglarea muncii – inclusiv modificările în Dreptul Internațional al Muncii; ultimul autor examinează noile forme de gestiune și de management al întreprinderii.

A șasea parte a lucrării prezintă „Regards croisés sur la mondialisation”, sintagmă ce se referă atât la temele abordate, cât și la sursele de observație. Eric Verdier, Valeri Golofast, apoi Céline Saint-Pierre²¹ realizează o analiză societală, mai întâi în spațiul Europei de Est, apoi în cel al Europei de Vest și al Americii de Nord, analiză ce vizează inovația socială, apoi educația și vecinătatea și, în cele din urmă, economia și orientările transculturale. Ideea centrală a temei este aceea a raporturilor complexe dintre culturile naționale și dinamicele internaționale sau, altfel spus, e vorba despre modalitățile particulare de construc-

ție a socialului practicând o deschidere universală, raportată însă la un univers singular. Ne vom opri asupra temei abordate de către profesorul rus Valeri Golofast, care, spre deosebire de majoritatea sociologilor de sorginte franceză, preferă să utilizeze termenul englez *globalizare*, în detrimentul cuvântului *mondializare*. Globalizarea, spune Golofast, „trece prin faimă și convulsie, poate chiar prin cicluri de secole... Este mult mai util să contragi substantivul *globalizare* în verb. Este simplu și cinic în același timp: «Globalizați-vă, doamnelor și domnilor, globalizați-vă capitalurile, fiți flexibili, prudenți, bine informați»” (p. 269). Vorbind despre tipurile de economie raportate la fenomenul globalizării, profesorul rus identifică două modele dihotomice pe care le denumește: *l'économie dure* și *l'économie molle*. „Economia dură produce pentru piețele exterioare. Ea se bazează pe resursele naturale, pe armele și pe obiectele de consum ale maselor. Este câmpul preferat al activității asociate globalizării economice... Economia moale pune accent pe economia domestică, pe microcosmosul familial și intim, pe serviciile sectorului social, pe medicină, educație, turism, pe producțiile intelectuale și artistice. Aceste câmpuri de activitate sunt legate de reproducția oamenilor. Economia moale produce genii.” (pp. 273-274) Plecând de la această distincție, Golofast evidențiază cauza cea mai profundă a inegalităților globale generalizate: „Problema ține de faptul că sistemul e fondat pe libertatea economică, în timp ce forța de muncă – ce este un factor de producție – nu e și nu poate fi liberalizată, în principiu, atât timp cât există culturi, frontiere și state... Aceasta vrea să spună că migrația industriilor și libertatea finanțelor, precum și alianțele economice sunt instrumente ale imperialismului actorilor dominanți la nivel planetar, actori orbi la propriile interese viitoare” (p. 274). Și, tot în această a șasea

parte a lucrării, Liliane Voyé²² propune o analiză a „societății globale” din perspectiva sociologiei urbane și a sociologiei religiilor.

Ultima parte a lucrării coordonate de către Daniel Mercure se intitulează „Rapports sociaux de sexe et multiculturalisme” și se referă, în principal, la cazul societăților canadiene și mai ales din Québec. Cercetători de la L’Association canadienne des sociologues et anthropologues de langue française și de la Société canadienne de sociologie et d’anthropologie examinează problematica multiculturalismului – Raymond Breton²³ prezintă o analiză istorică a raporturilor sociale și politice între comunitățile culturale din Canada –, precum și dinamica raporturilor sociale pe sexe – aici, Ann Denis²⁴ trasează un bilanț istoric de studii canadiene și Québec. Cele două contribuții au rolul de a ne reaminti că societatea este și va fi un loc de dezbateră în care raporturile culturale și raporturile între sexe sunt mizele-cheie și că sfera politicii rămâne punctul nodal al tuturor dezbaterilor ce mențin o societate în detrimentul alteia.

Lucrarea *Une société-monde ? Les dynamiques sociales de la mondialisation* nu are pretenția de a fi epuizat toate subiectele referitoare la dinamica actuală a mondializării și nici de a fi tras concluzii definitive. Cu toate acestea, opera formează un tablou impresionant de noi universuri sociale în mișcare, universuri care nu fac altceva decât să ne trezească și mai multe semne de întrebare și să deschidă numeroase piste de investigație empirică și de elaborare teoretică.

Note

1. Daniel Mercure este profesor la Departamentul de Sociologie al Université Laval și președintele AISLF.
2. Guy Rocher este profesor la Centrul de cercetare în dreptul public de la Université de Montréal.
3. S-au consacrat două serii de cercetări cu privire la interrelațiile între mondializări. Prima se inspiră din celebra lucrare a lui Karl Polany, *The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time* (1944). Polany face o analiză istorică a raporturilor între economie și politică în societate. A doua serie de cercetări se inspiră din teoriile sociologilor americani, teorii unificate sub conceptul de *world polity* și a căror teză referitoare la mondializare e următoarea: mondializarea este rezultatul difuziunii principiilor și modelelor culturale născute în Occident ce, o dată cristalizate în instituții, au fost exportate în întreaga lume. Aceste instituții sunt, în principal, statul modern, sistemele de educație și de sănătate, drepturile și libertățile persoanei. Această mondializare culturală a acompaniat istoric mondializarea economică (Meyer și Hannan, 1979; Thomas *et al.*, 1987).
4. Immanuel Wallerstein este profesor și director al Centrului „Fernand Braudel”, Université de Binghampton.
5. Robert W. Cox este profesor la Departamentul de științe politice de la Universitatea York.
6. François Ascher este profesor la Institutul Francez de Urbanism, Université de Paris VIII.
7. Ciclurile Kondratiev relevă funcționarea „normală” a economiei mondiale capitaliste. Această funcționare nu se întrerupe pentru că sistemul intră în criză. Diversele mecanisme care determină comportamentul sistemului capitalist sunt mereu prezente. Până când actuala fază B va fi complet epuizată, vom vedea, fără îndoială, o nouă fază A. Ea este, poate, deja începută, dar traiectoria sa e puternic străpunsă de criza sistemică. Aceasta este ca și cum am coborî o pantă cu o mașină al cărei motor e intact, dar caroseria este avariata, iar roțile sunt dezumflate. Mașina va înainta, fără îndoială, dar aceasta nu va fi, în mod cert, pe o linie dreaptă și nu vom ști dacă frânele sunt în stare de funcționare. Va fi dificil să prevedem comportamentul mașinii, care ar putea foarte bine să ajungă într-un șanț.
8. Iată o dovadă empirică de ipoteză schumpeteriană. Continuând metafora mașinii stricate, vom putea să ne gândim că, în anumite condiții, un șofer prudent va rula prudent. Nici un individ/nici un grup nu are puterea

- să ia singur deciziile necesare. Și, din cauză că aceste decizii sunt luate prin intermediul unui număr mare de actori – fiecare acționând în mod separat, în funcție de propriile interese imediate –, este, practic, sigur că vehiculul nu va încetini, ci va merge din ce în ce mai repede. Și ne putem aștepta la o conduită din ce în ce mai puțin prudentă.
9. Pentru a reveni la mașina defectă ce coboară dealul, este normal ca această situație să ne inspire un sentiment de neputință și de „scapă cine poate”.
 10. Ne este cunoscută această atitudine de la Evenimentele din Decembrie '89 din România.
 11. Boaventura de Sousa Santos este profesor la Facultatea de Economie a Universității Coimbra.
 12. Termenul *bioregionalism* este preluat de la Sale (1986).
 13. Noul protecționism pornește de la ideea că societatea globală, departe de a fi eliminat vechiul protecționism, este ea însăși o tactică protecționistă a societăților multinaționale și a băncilor internaționale, pentru a contra capacitatea comunităților locale de a-și păstra autosuficiența (Sale, 1986).
 14. Rațiunea pentru care de Sousa Santos preferă acest ultim termen este următoarea: discursul științific hegemonic tinde să prefere istoria lumii așa cum este povestită de către învingători. Se pot da numeroase exemple care să demonstreze că globalizarea este legată de localizare. Limba engleză este unul dintre acestea: expansiunea sa ca *lingua franca* e legată de localizarea altor potențiale limbi globale și, în special, a limbii franceze. În consecință, când un proces de globalizare este identificat, semnificația și explicația nu pot fi obținute decât dacă luăm în considerare procesele adiacente relocalizării care apar în paralel și în interacțiune cu el. De exemplu, globalizarea sistemului de staruri de la Hollywood poate implica etnicizarea sistemului starurilor hinduse, produse prin industria cinematografică indiană, altădată luxuriantă. În același mod, actorii francezi sau italieni din anii '60, de la Bardot și Delon la Mastroiani și Sofia Loren – ce simbolizau la acea dată un mod universal de reprezentare –, par astăzi, vizionând filmele lor, etnici sau provinciali europeni. Între acel timp și timpul prezent, modelul hollywoodian a reușit să se globalizeze (pp. 50-51).
 15. Peste tot în lume, procesele de excludere produse de globalizarea hegemonică duc la apariția rezistențelor și a mișcărilor populare care caută să contracareze excluderea socială, deschizând spații pentru participarea democratică, pentru construirea comunităților, adică a alternativelor la formele dominante de dezvoltare și cunoaștere, alternative care favorizează includerea socială (p. 51).
 16. Astăzi, formele de globalizare contra-hegemonice apar în contexte rurale și urbane și angajează indivizi și grupuri – în special pe cele vulnerabile – în jurul unor probleme diverse, precum drepturile asupra pământului, egalitatea sexelor, autodeterminarea, biodiversitatea, justiția comunitară etc.
 17. François Dubet este profesor la Université „Victor Segalen”, Université de Bordeaux II. Jean de Munck este profesor la Centrul de filosofie a dreptului, Université Catholique de Louvain. Denys Delâge este profesor la Departamentul de Sociologie, Université Laval. Tanella Boni este profesor la Universitatea din Cocody.
 18. Giovanni Busino este profesor la Institutul de Antropologie și Sociologie al Universității din Lausanne. Daniele Hervieu-Léger este profesor la Școala de Înalte Studii de Științe Sociale din Paris. Edgar Morin este sociolog la Centrul de Studii Transdisciplinare din Paris.
 19. Michael Smith este profesor la Departamentul de Sociologie, Universitatea McGill. Juan Castaingts-Teillery este profesor la Departamentul de Economie și Antropologie al Universității Autonome Metropolitane Iztapalapa.
 20. Michel Hansenne este deputat în Parlamentul European, fost președinte al Biroului Internațional de Muncă. Gregor Murray este profesor la Departamentul de Relații Industriale de la Universitatea Laval. Renaud Sainsaulieu este profesor la Institutul de Studii Politice din Paris.
 21. Eric Verdier este directorul Laboratorului de Economie și Sociologie a Muncii – CNRS din Aix-en-Provence. Valeri Golofast este profesor la Institutul de Sociologie al Academiei de Științe din Rusia. Céline

Saint-Pierre este președintele Consiliului Superior al Educației din Québec.

22. Liliane Voyé este profesor la Departamentul de Sociologie al Universității Catolice din Louvain.
23. Raymond Breton este profesor la Departamentul de Sociologie al Universității din Toronto.
24. Ann Denis este profesor la Departamentul de Sociologie al Universității Ottawa.

Bibliografie

- Crochet, A. (1996). Le concept de globalisation : mythes et réalité. În M. Azuelos (ed.). *Le modèle économique anglo-saxon à l'épreuve de la globalisation* (pp. 31-45). Paris : Presses de la Sorbonne Nouvelle.
- Mander, J. (1986). Facing the Rising Tide. În J. Mander, E. Goldsmith (eds.). *The Case against the Global Economy*. San Francisco : Sierra Club Books.
- Meyer, J.W., Hannan, M.T. (1979). *National Development and the World System : Educational, Economic and Political Change, 1950-1970*. Chicago : Chicago University Press.
- Polany, K. (1944). *The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston : Beacon Press.
- Robertson, R. (1992). *Globalisation, Social Theory and Global Culture*. Londra : Sage.
- Sale, K. (1986). Principles of Bioregionalism. În J. Mander, E. Goldsmith (eds.), *The Case against the Global Economy* (pp. 471-484). San Francisco : Sierra Club Books.
- Thomas, G.M., Meyer, J.W., Ramirez, F.O., Boli, J. (1987). *Institutional Structure : Constituting State, Society and Individual*. California : Sage.
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World Economy*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1984). *Historical Capitalism*. Londra : Verso.
- Wallerstein, I. (1986). Societal Development or Development of the Modern World System. *International Sociology*, 1, 3-17.
- Wallerstein, I. (1990). Culture is the Ideological Battleground of the Modern World/System. In M. Fatherstone (ed.). *Global Culture : Nationalism, Globalization and Modernity*. Londra : Sage.
- Wallerstein, I. (1991). *Unthinking Social Science : The Limits of Nineteenth Century Paradigms*. Cambridge : Polity Press.
- Wallerstein, I. (1998). The Rise and Future Demise of World-Systems Analysis. *Review of „Fernand Braudel” Center*, vol. 1, 21, iarna, 103-112.

Dana Jitcov